

OB 70-LETNICI POUČEVANJA IN RAZISKOVANJA GEOGRAFIJE NA LJUBLJANSKI UNIVERZI

Dušan Plut*

IZVLEČEK

UDK 91(497.12)"1919-1989"

Oddelek za geografijo je na ljubljanski univerzi od njene ustanovitve. Predstavlja slovensko matično geografsko ustanovo, ki opravlja pedagoško in znanstveno-raziskovalno vlogo. V bodoče bo ena izmed osrednjih nalog uskladiti specializacijo in geografsko sintezo.

ABSTRACT

UDC 91(497.12)"1919-1989"

SEVENTY YEARS OF GEOGRAPHICAL TEACHING AND RESEARCH AT THE UNIVERSITY OF LJUBLJANA

The Department of Geography is a part of the University of Ljubljana since established in 1919. The Department is the Slovenian main geographical institution educating students and working within different studies and research programmes. In the future the synthesis of the geographical work done and outleveling of the special geography branches might be main goals to reach.

Izčrpavajoč tempo sodobnega življenja in silovit razmah vedenja o svetu pogosto ne dopušča umirjenega zazrtja v preteklost, v pionirska semena posameznih nacionalnih ved. Zgolj okrogle obletnice so na srečo le še negovani mejniki, priložnost za postanek, razmislek, prilika za navdih ustvarjalnih zamisli, tudi z izkušnjami preteklosti. Prihodnost proučevanja in raziskovanja slovenske geografije je morda njena sicer krepko preoblikovana preteklost. Poskusil bom v skopo odmerjenih vrsticah podati osebno in zato nepopolno videnje razvoja Oddelka za geografijo ljubljanske univerze kot vzpodbudo nenehnega iskanja morda že drugače prehojenih poti naše prihodnosti.

V mozaiku slovenskih geografskih inštitucij in geografov sedanjosti si težko predstavljamo pionirske, predvsem kadrovske težave geografije na novo ustanovljeni ljubljanski univerzi l. 1919. Čeprav sta bili za geografijo predvideni kar dve stolici (fizična geografija, antropogeografija), je bil redni profesor za geografijo imenovan šele aprila 1920 in sicer dalmatinski Hrvat dr. Artur Gavazzi, dotlej redni profesor na zagrebški univerzi (Ilešič, 1969). Bistveno je, da je v inštitutu zbral okrog sebe skupino zagretih študentov in diplomantov. Le-ti (kot Valter Bohinec, Roman Savnik, Franjo Baš, Ivo Rubič in drugi) so se kljub skromnim delovnim pogojem mladostno zagnano lotili strokovnega dela in tudi ustanovili Geografsko društvo Slovenije (1922). Celo več - ob pomanjkanju literature in denarja se je petorica zagnancev obvezala, da se

* dr., univ. doc. ,Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12. YU.

vsak od njih naroči na Glasnik Geografskega društva v Beogradu in vsak še na eno inozemsko geografsko revijo (Bohinec - Savnik, 1927). Zavidanja vredna stanovska zavest, ki bi bila tudi danes še kako zaželjena!

Študij geografije je v prvem obdobju potekal v glavnem po vzorcu avstrijskega študijskega sistema. Po prvi reformi študija geografije l. 1925 pa se je največ študentov odločilo za tradicionalno povezavo študija geografije in zgodovine, ki je na slovenski univerzi ostala v ospredju vse do danes. Po odhodu prof. Gavazzija na novo ustanovljeno katedro za fizično geografijo v Zagrebu, je bil l. 1927 na njegovo mesto izvoljen dr. Anton Melik, ki je nato skupaj z dr. Svetozarjem Ilešičem (od leta 1933) praktično vse do konca 60-ih let kreiral študij in znanstveno usmerjenost slovenske univerze. Oba sta se z veliko vnemo lotila pedagoškega in znanstveno raziskovalnega dela, poraslo je tudi število študentov z geografijo kot glavnim predmetom (10 - 20 v vseh letnikih skupaj). Osnovan je bil zelo živahen in razgiban seminar, uvedene intenzivne terenske vaje, organizirane (z majhnimi izjemami) tako za učno osebje kot za študente na lastne stroške. Ob živahnima in podjetnima geografoma je slovenska geografska znanost suvereno in plodno stopila v jugoslovansko, evropsko in svetovno znanstveno areno, Geografski vestnik pa se je razvil v ugledno znanstveno revijo. V znanstveno raziskovalnem pogledu je bil poudarek na geomorfološkem, prebivalstvenem in agrarnogeografskem proučevanju historično-genetske oziroma fiziognomsko-morfološke smeri (Ilešič, 1969). V geografskem proučevanju Slovenije je bilo v prvih tridesetih letih glede na pogoje dela torej veliko storjenega, obenem pa so seveda ostale še velike vrzeli in neenakomernosti tako glede posameznih panog geografije (hidrogeografije, biogeografije, ekonomske geografije), kot tudi glede obravnave slovenskih pokrajin (Ilešič, 1978, s. 215). Osrednji poudarek pa je bil pod vplivom prof. dr. Melika na geomorfologiji, proučevanju naselij in agrarni geografiji.

Šele po 2. svetovni vojni je slovenska geografija kot ena najmlajših nacionalnih ved pridobila širše možnosti za organizacijski, študijski in vsebinski razmah, vendar je vse do pričetka 60-ih let organizacijski okvir za geografijo na univerzi ostal dokaj skromen. Oba profesorja (Melik, Ilešič) sta se nekaj let sama ubadala z obsežnim pedagoškim delom (organiziran je bil enopredmeten študij), izdajo učbenikov, znanstveno-raziskovalnim delom in številnimi pomembnimi nestrokovnimi funkcijami. Potrebe so se stopnjevale tudi z naraščajočim številom študentov (30 - 60 v vseh letnikih) in uvajanjem novih predmetov. Razmere so se nekako olajšale šele po l. 1959, ko je tretje predavateljsko mesto zasedel dr. Vladimir Klemenčič, odobrenih in zasedenih pa je bilo tudi več asistentskih mest. V povojnem obdobju do l. 1960 je vsako leto diplomiralo vsaj 10 geografov, 12 geografov pa je doktoriralo. Večje število doktorantov iz drugih republik kaže na ugled geografije na ljubljanski univerzi.

Po ustanovitvi Geografskega inštituta Univerze (z zemljepisnim muzejem) je znanstveno raziskovalno delo sodelavcev oddelka dobilo solidne organizacijske in finan-

čne temelje, opravljena pa je bila tudi smiselna razdelitev delovnih področij s takratnim Inštitutom za geografijo SAZU in Inštitutom za raziskovanje krása v Postojni. V šestdesetih letih se je trem dosedanjim učnim močem pridružilo več novih fakultetnih učiteljev (dr. Igor Vrišer, dr. Marjan Žagar, dr. Darko Radinja, dr. Vladimir Leban, dr. Jakob Medved, dr. Ivan Gams, dr. Mirko Pak). Tako se je matična geografska enota kadrovske močno okrepila. L.1961 je bil Geografski inštitut pri Univerzi preimenovan v Oddelke za geografijo, l. 1975 pa v Pedagoško - znanstveno enoto za geografijo pri Filozofski fakulteti (Vrišer, T.Šifrer, 1978). Dvopredmetni in dvostopenjski študij je omogočal polno zaposlitev našim diplomantom na osnovnih in srednjih šolah, obenem pa se je začela krepiti zaposlitev izven šole. Kratkemu obdobju treh šolskih usmeritev na drugi stopnji (pedagoška, regionalno planiranje in geografija turizma) je sledila pretvorba usmeritvenih v obvezne predmete za vse študente. V drugi polovici 60-ih let se je število študentov za 1. in 2. letnik ustalilo na številu, ki velja še danes in sicer:

1. letnik - 100 študentov (pod A in B)
2. letnik - 25 do 30 študentov.

Zaradi stopenjskega študija pa je bilo v tretjem in četrtem letniku manj študentov (10 - 20) kot danes (30 - 40). V letu 1966 se je pričel tudi podiplomski študij, ki se je kasneje še razmahnil, danes pa postaja vse bolj logična oblika izpopolnjevanja najbolj nadarjenih diplomantov.

TABELA 1: Število diplomantov na Oddelku za geografijo FF (geografija pod A):

Obdobje	Število
do l.1940	55
1941 - 1960	197
1961 - 1989	400
Skupaj	652

V 70 letnem obdobju je torej visokošolsko izobrazbo z geografijo pod A pridobilo 652 študentov. K temu je potrebno prišteti še okoli 200 diplomantov, ki so geografijo študirali kot B predmet. Doktorat znanosti je pridobilo 59 kandidatov, magisterij pa 27 slušateljev. V 80-ih letih je diplomiralo povprečno 10 - 15 študentov (1980 - 1988 skupaj 135). Ob koncu šolskega leta 1988/89 je štel Oddelek za geografijo 25 zaposlenih in sicer:

redni univerzitetni profesorji (6): dr. Ivan Gams, dr. Vladimir Klemenčič, dr. Matjaž Jeršič, dr. Mirko Pak, dr. Darko Radinja, dr. Igor Vrišer;
 izredni univerzitetni profesorji (2): dr. Jurij Kunaver, dr. Franc Lovrenčak;
 univerzitetni docenti (2): dr. Marijan Klemenčič, dr. Dušan Plut;
 univerzitetni asistenti (4): dr. Andre Černe, dr. Anton Gosar, mag. Marjan Bat, Maja

Umek;

mladi raziskovalci (2): mag. Terezija Kirbus (v pretoku), Darko Ogrin (za obnovo);
nepedagoški sodelavci (9): Tončka Abbad, Mojca Dolgan-Petrič, Ida Knez, Pavel
Markelj, Irena Petroša, Tatjana Pretnat, Tatjana Šifrer, Janja Turk, Ciril Vojvoda.

Po mnenju S.Ilešiča (1969, s. 241) si je ljubljanska geografska šola s svojim osrčjem na Univerzi v 60-ih letih pridobila nadpovprečen ugled in neke vrste vodilno vlogo v jugoslovanski geografiji, stopnjevala pa se je tudi živahna mednarodna dejavnost. Široko razvejana znanstveno-raziskovalna dejavnost članov Oddelka je zaradi hitre preobrazbe slovenskih pokrajin in povečane specializacije raziskovanja segla na nova področja: geografijo krasa, funkcijsko zasnovano klimatogeografija in hidrogeografijo, biogeografijo, proučevanje naravnih nezd, proučevanje intenzivnih sprememb podeželja in mest zaradi deagrarizacije, urbanizacije, industrializacije in razvoja turizma, opredelitev in proučevanje narodnostno mešanih področij itd.

V povojnem obdobju so se na Oddelku postopoma izoblikovala raziskovalna geografska področja, ki so dala pečat tudi celotni usmeritvi slovenske geografije. Naj omenim zlasti:

- historične in regionalno geografske študije (dr.A.Melik, dr. S. Ilešič, dr.J.Medved, dr. V. Leban);
- agrarna geografija (dr. S.Ilešič, dr. A.Melik, dr. J. Medved, dr. V. Klemenčič);
- geografija turizma (dr. M. Žagar, dr. M. Jeršič, dr. A. Gosar);
- geografija krasa (dr. I. Gams, dr. D. Radinja, dr. J. Kunaver);
- regionalno planiranje (dr.I.Vrišer, dr. A. Černe);
- narodnostna problematika (dr.V. Klemenčič, dr. M. Klemenčič);
- varstvo okolja z biogeografijo (dr. D. Radinja, dr. I. Gams, dr. F. Lovrenčak, dr. D. Plut);
- urbana geografija (dr. M. Pak, dr. I. Vrišer).

Znanstveno-raziskovalna in pedagoška dejavnost Geografskega oddelka na FF se je sprva razmahnila z ustanovitvijo Inštituta za geografijo Univerze, konkretne oblike sodelovanja pa so se razširile tudi z že obstoječima geografskima inštitucijama ter z ustanovljenima geografskima oddelkoma v okviru ljubljanske in mariborske pedagoške akademije (Ilešič, 1978; Vrišer, T.Šifrer, 1978).

Trem osnovnim katedram (regionalna geografija, fizična geografija in družbena geografija) so se pridružile še katedre za regionalno planiranje, turizem, varstvo okolja ter za didaktiko geografije. V pedagoški proces pa so se vključevali tudi predavatelji sorodnih ved.

Pri široki pahljači pedagoškega dela je potrebno omeniti tudi bogato izmenjavo predavateljev in študentskih ekskurzij iz tujih univerz, na oddelku so pogosti domači in tuji mladi raziskovalci in že renomirani proučevalci Jugoslavije, člani našega Oddelka pa so pogosti gosti na jugoslovanskih in tujih univerzah, na kongresih in posvetovanih doma in po svetu. S stažisti-raziskovalci si Oddelek zagotavlja načrtnejšo kadrovsko politiko in krepi povezovanje s prakso, ki se odraža tudi z vodenjem ali sodelovanjem članov Oddelka v številnih raziskovalnih projektih nacionalnega in meddržavnega nivoja (npr.: človek in biosfera, antropogeno preoblikovanje krasa, geomorfološka karta Jugoslavije, narodne manjšine in odprta meja, naravni viri, policentrični regionalni razvoj).

Postopoma se je izoblikovala osrednja geografska knjižnica z več kot 30.000 knjižnimi enotami, bogata kartografska zbirka (z okoli 35.000 zemljevidov), postopoma se dodatno opremlja fizičnogeografski laboratorij, v pedagoško znanstveni proces se uvaja delo z računalniki.

Širša družbena kriza in obenem nekateri pereči problemi geografskega študija in raziskovanja pa nas tudi ob jubileju silijo k trezni in kritični analizi stanja kot osnove k iskanju uspešnejših poti slovenske geografije in samega Oddelka. Nanizajmo le nekatere osrednje dileme. Brez dvoma je zmanjševanje našega kadra v osnovnih in srednjih šolah kot posledica krčenja pouka geografije izredno pereč problem, kljub istočasnemu porastu geografov na delovnih mestih izven šol (Gams, 1983). Žal nimamo podrobne empirične analize vzrokov za tako stanje, ki pa jih moramo verjetno iskati tudi v načinu geografske vzgoje in izobraževanja, morda celo v podzavestnem podcenjevanju "šolske" geografije. Ali je navedeno dejstvo tudi odraz predmetne razdrobljenosti, premajhne popularizacije geografskih raziskovanj, pomanjkanja načrtnega skupinskega raziskovanja? Sodim, da je potrebna načrtnejša pedagoško-raziskovalna strategija Oddelka, ki bo znala ravnovesno uskladiti neobhodnost specializacije in potrebnost geografske splošnosti in kompleksnosti. To verjetno v vzgojno-izobraževalnem polju pomeni na eni strani logično organsko združevanje geografskih predmetov dvopredmetnega pedagoškega študija in pretehtano uvajanje enopredmetne nepedagoške geografije ter okrepitev podiplomskega študija. Obenem nas praksa in agresivnost mejnih ved dobesedno prisiljuje v skupinsko delo, kot je že potekajoča izdelava prepotrebne geografske monografije Slovenije in Atlasa Slovenije, ki iz različnih vzrokov še vedno ni ugledal svetlobe. Zaradi organizacijskih razdrobljenosti geografije so redke medinstitucijske skupne raziskave, projektne povezave, združevanje naporov za smotrno zasnovano, medsebojno usklajeno raziskovalno opremljenost in medsebojno računalniško povezan slovenski geografski informacijski sistem. Vrsto nalog bi lahko uspešno dosegli kljub obstoječi inštitutski razdeljenosti in pogošto prisotni ekstenzivnosti raziskovanja.

Zaskrbljujoče je dejstvo, da je po smrti prof. Ilešiča bistveno upadlo zanimanje in delo na področju regionalno geografske metodologije in teorije geografije. Ilustrativno je dejstvo, da v sicer sila razvejanem učnem načrtu našega Oddelka ni sintetičnega teoretičnega predmeta. Tako tudi tu velja ugotovitev Vrišerja (1983) o zaostajanju celotne jugoslovanske geografije glede novih konceptov k reintegraciji geografije in prenosu sodobnega regionalno geografskega koncepta v vse geografske sfere. Kljub nekaterim uspešnim prodorom nam še ni uspelo konceptualno in metodološko optimalno združiti vse tri geografske komponente (fizično, socialno in regionalno) v zadovoljivo celoto in celotno geografijo predstaviti kot ekspertno vedo o prostoru, pokrajini, okolju, regiji. Gre seveda za dolgotrajen proces, določen optimizem pa vzbujajo npr. povezovalno zasnovane magistrske in doktorske teme ter pospešeno uvajanje sodobnih računalniških tehnik.

Silovitost procesov v pokrajinski preobrazbi Slovenije, Jugoslavije in celega sveta, boleče prepoznavanje geografsko pogojenih razvojnih omejitev (prostor, naravni viri, samočistilne zmogljivosti) prinaša nove izzive v študij in raziskovalno delo našega Oddelka in celotne geografije. Geografska praksa je sicer zavrnila nekatera najbolj črnogleda, seveda dobronamerna razmišljanja prof. Ilešiča o blodenju po poteh razkrajajočega dualizma ali pluralizma v slovenski geografiji (Ilešič, 1982). Novi metodološko - teoretski študijski aplikativni in celo civilizacijsko - eksistenčni izzivi pa potrjujejo neobhodnost večje inovativne odzivnosti in dosežkov slovenske geografije.

Ob razčlenjanju zelo aktualnega odnosa med geografijo in varstvom okolja Radinja (1987) upravičeno poudarja, da v Sloveniji ne pogrešamo le kompleksne, regionalne, problemske ali kakršne druge geografije in z njo povezanega skupnega dela. Pogrešamo tudi pogojeno, celovito in kritično oceno našega dela, tako navzven kot navznoter.

Posametna razmišljanja o pomanjkljivosti slovenske geografije so se v večji meri pojavila v začetku 70-ih let, vendar celovitejši pretres usmerjenosti slovenske geografije ni bil opravljen (Plut, 1982). Želim, da bi zato ob 70. letnici Oddelka za geografijo na Filozofski fakulteti kritično in dobronamerno spregovorili tako o uspehih kot tudi o kritičnih točkah v študiju in znanstveno - raziskovalnem delu.

LITERATURA

- Bohinec V., Savnik R., 1972. Kako je nastalo geografsko društvo Slovenije. Geografski vestnik XLIV, Ljubljana. s. 161 - 165.
- Gams I., 1983. Stanje in perspektive slovenske raziskovalne geografije. Geografski vestni LV, Ljubljana. s. 9 - 18.
- Klemenčič V., 1989. Oddelke za geografijo. Zbornik Filozofske fakultete v Ljubljani 1919 - 1989, Ljubljana. s. 113 - 117.
- Ilešič S., 1978. Petdeset letnikov Geografskega vestnika. Geografski vestnik L, Ljubljana. s. 163 - 174.
- Ilešič S., 1969. Geografija. Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, Ljubljana. s. 231 - 242.
- Ilešič S., 1972. Slovenska geografija v petdesetih letih Slovenskega geografskega društva. Geografski vestnik XLIV, Ljubljana. s.165 - 180.
- Ilešič S., 1950. Slovenska geografija v 30 letih ljubljanske univerze. Geografski vestnik XXII, Ljubljana. s.215 - 218.
- Plut D., 1982. Geografija - med Scilo in Karibdo. Geografski obzornik 3 - 4, Ljubljana. s. 31 - 42.
- Razprave o geografiji, 1981. Geografski vestnik LIII, Ljubljana. s. 85 - 92.
- Radinja D., 1987. Varstvo okolja in geografija . Zbornik 14. zborovanja slovenskih geografov, Postojna. s. 19 - 22.
- Vrišer I., 1987. Razvojne dileme suvremene jugoslovanske geografije. Geografski glasnik XLIX, Zagreb. s. 13 - 16.
- Vrišer I., Šifer T., 1978. Geografska veda v Sloveniji.
- Geographica Iugoslavica I, Ljubljana. s. 49 - 58.

ZUM ANLASS DES SIEBZIGJÄHRIGEN BESTEHENS DER GEOGRAPHIEFORSCHUNG UND DES GEOGRAPHIE-UNTERRICHTS AN DER UNIVERSITÄT VON LJUBLJANA

Die ersten Schritte der jungen Universität von Ljubljana waren im Jahre 1919 zwar zaghaft, jedoch fest entschlossen den Geographieunterricht an der Universität zu gestalten. Artur Gavazzi, ein anerkannter Professor aus Zagreb, wurde nach Ljubljana berufen. Um ihn versammelte sich eine Gruppe eifriger Studenten die trotz schlechten Bedingungen fleissig zu arbeiten begannen.

Den nächsten Höhepunkt erreichte die slowenische Geographie als Anton Melik zum Geographieprofessor im Jahre 1927 ernannt wurde. Die ersten Versuche eine Heimatkunde zu gestalten wurden unter seiner Leitung eingeleitet. Seit 1933 wurde Professor Svetozar Ilešič an den zweiten Geographielehrstuhl berufen worden. Nach eigenen Angaben wurden intensive Forschungsvorhaben im Rahmen der Geomorphologie, der Siedlungsgeographie und der Agrargeographie in den dreissigen Jahren unternommen.

Erst nach dem II. Weltkrieg bekam die Geographie, damals schon als Nationalwissenschaft anerkannt, auch entsprechende Raum und Arbeitsbedingungen. Besonders nach 1959 als Professor Vladimir Klemenčič als dritter Lehrstuhlinhaber berufen wurde. In diese Zeit fällt auch das Gründen des Geographischen Institutes der Universität, womit auch den Lehrstuhlinhabern solide Möglichkeiten für Forschung und Lehre gegeben wurden. Nach der Meinung von Professor Ilešič konnte die slowenische Geographie damals als die fortschrittlichste Jugoslawiens angesehen werden. Breit gefächerte internationale Verbindungen wurden gegründet, Studien einzelner Prozesse und Gegenden wurden theoretisch und methodologisch fest untermauert, die Zahl der Diplomstudenten übertraf die Zahl 120.

Den drei Grundlehrstühlen für die physische, regionale und Humangeographie folgten die Lehrstühle für die Regionalplanung, den Tourismus, die Umwelt und die Geographiedidaktik. Letzlich wird auch den erwähnten Themen mehr Forschungsinteresse gewidmet: der Mensch und seine Umwelt werden studiert, die antropogenen Karstformen besprochen und die nationale Minderheiten und Grenzen erläutert. Es wurden Studien über Naturressourcen und die polizentrische Regionalentwicklung gefertigt.

Die zukünftige Geographieforschung und -Lehre an der Abteilung für Geographie der Universität von Ljubljana möchte extenzielle Fragen des menschlichen Daseins zu erläutern versuchen und darzustellen.